

Ingemar Persson

Som ett brev på posten – eller vad menas med ”försändelsefrekvens”?*

1 Inledning

Preskriptionslagen (1981:130) gäller enligt 1 § i fråga om preskription av fordringar, i den mån inte annat följer av vad som är särskilt föreskrivet. Enligt 2 § första stycket preskriberas en fordran tio år efter tillkomsten, om inte preskriptionen avbryts dessförinnan. Enligt 2 § andra stycket är preskriptionstiden tre år för fordran mot en konsument, om fordringen avser en vara, tjänst eller annan nytthet som en näringsidkare i sin yrkesmässiga verksamhet har tillhandahållit konsumenten för huvudsakligen enskilt bruk. Detsamma gäller fordran mot den som har gått i borgen för betalningen av en sådan fordran. Den treåriga preskriptionstiden gäller dock inte fordringar som grundas på löpande skuldebrev.¹

Föremålet för preskription är fordringar, och med fordringar avses i detta sammanhang förmögenhetsrättsliga fordringar. Sakrättsliga anspråk, dvs. sådana som avser äganderätt, panträtt, retentionsrätt, nytt-

* Artikeln har tidigare publicerats i Festskrift till Torgny Håstad, 2010. (Torgny var en av mina civilrättslärare på mitten av 1970-talet, vilket fick stor betydelse.) Sedan artikeln publicerades har Högsta domstolen i två avgöranden prövat om preskriptionsavbrott skett och därvid tagit ställning i frågor som behandlades i festskriftsartikeln. Det första fallet är NJA 2012 s. 172. Referatrubriken till rättsfallet lyder ”Preskriptionsavbrott. En borgenär har skickat ett flertal kravbrev till en gäldenär under dennes folkbokföringsadresser. Trots gäldenärens invändning att han inte har bott på adresserna och inte tagit del av kravbrevet har det ansetts att preskriptionen har avbrutits.” Det andra rättsfallet är NJA 2016 s. 332 med rubriken: ”Preskriptionsavbrott. Om borgenären har sänt två kravbrev till en adress där gäldenären har anledning att bevaka sin post, är detta normalt tillräckligt som bevis om att preskription har avbrutits.”

¹ Även om det bakomliggande rättsförhållandet avser en konsumentrelation.

janderätt m.m. preskriberas inte enligt preskriptionslagen.² Detsamma gäller anspråk som inte har obligationsrättslig grund, som t.ex. krav på underhåll och arvsrätt, men däremot preskriberas anspråk som grundas på sådana rättigheter.

Den allmänna preskriptionstiden är alltså tio eller tre år, beroende på fordringens karaktär. Att en konsumentfordran överläts innebär inte att fordringens grundläggande karaktär av konsumentfordran gentemot gäldenären ändras. En godtroende förvärvare av en fordran kan således inte gentemot en gäldenär hävda att han inte hade kännedom om att fordringen var en konsumentfordran och att fordringen därför skulle vara underkastad tioårspreskription.³

Enligt 2 § första stycket preskriberas fordringen, om inte ”preskriptionen avbryts”. Hur preskription avbryts regleras i 5 § preskriptionslagen. Det kan ske genom att 1. gäldenären utfäster betalning, erlägger ränta eller amortering eller erkänner fordringen på annat sätt gentemot borgenären, 2. gäldenären får ett skriftligt krav eller en skriftlig erinran om fordringen från borgenären eller 3. borgenären väcker talan mot gäldenären eller annars åberopar fordringen gentemot gäldenären vid domstol, hos Kronofogdemyndigheten eller i skiljeförfarande, konkursförfarande eller förhandling om offentligt ackord.⁴

Vad menas då enligt 5 § 2 med att preskription avbryts genom att gäldenären ”får” ett skriftligt krav eller en skriftlig erinran om fordringen? Högsta domstolen har i flera rättsfall från 1990-talet behandlat frågor om beviskrav avseende preskription. NJA 1996 s. 809 rörde just tillämpning av 5 § 2 preskriptionslagen, varefter domstolen året efter i NJA 1997 s. 734 behandlade en fråga om preskription, men inte preskrip-

² Se beträffande gränsdragningen, som inte är enkel eller oproblematis, Lindskog, Preskription, 2 uppl. 2002 s. 61 ff. och NJA 2003 s. 302.

³ Se 27 § skuldebrevslagen (1936:81). En annan och mer komplicerad sak är vad som gäller om en konsumentfordran mot förbudet i 17 § konsumentkreditlagen (1992:830) ändå föranlett upprättande av ett löpande skuldebrev.

⁴ Det finns ingen yttersta gräns då preskription inträder oavsett preskriptionsavbrott – svensk rätt saknar alltså regler om *absolut* eller *definitiv preskription* av civilrättsliga fordringar, till skillnad från vad som gäller för exempelvis det allmännas skattefordringar. Frågan om att införa regler om absolut eller definitiv preskription har övervägts, se SOU 2008:82 Vägen tillbaka för överskuldssatta (delbetänkande av 2007 års insolvensutredning), avsnitt 8.2.2. Utredaren ansåg dock att resultatet av ändringar i skuldsaneringslagen bör avvaktas innan det kan bli aktuellt att ytterligare överväga ett regelverk om absolut preskription. Motioner i ämnet har väckts i Riksdagen vid flera tillfällen, se mot. 2009/10:C276 med hänvisningar till tidigare behandling av frågan.

tion av fordran enligt preskriptionslagen utan preskription av rätt till försäkringsersättning enligt dåvarande 39 § konsumentförsäkringslagen (1980:38), som nu ersatts av 2005 års försäkringsavtalslag (2005:104), som i denna del, se 7 kap. 4 §, har oförändrad reglering. Därefter kom NJA 1998 s. 750 rörande frågan om verkan av att borgenären sänder en rekommenderad försändelse. Ungefär ett decennium senare gjorde Högsta domstolen i NJA 2007 s. 157 en viktig precisering av beviskravet för preskriptionsavbrott enligt 5 § 2 preskriptionslagen. Frågan är nu hur beviskravet för preskriptionsavbrott kan beskrivas efter dessa rättsfall.

2 Upptakt – NJA 1996 s. 809

Förhållandena i målet är enkla. T och L bedrev i början av 1980-talet en rörelse tillsammans. De tog upp varsitt lån och gick i borgen för varandras åtaganden. Banken krävde därefter T på betalning både för hans eget lån och för L:s lån på grund av borgensåtagandet. T infriade den 20 april 1982 i egenskap av borgensman för L dennes skuld till banken. T ansökte den 22 september 1993 om betalningsföreläggande mot L efter att kort tid dessförinnan, den 16 september 1993, ha sänt ett kravbrev. Dessförinnan hade T sänt ett krav den 19 augusti 1982. Fordringen var alltså preskriberad enligt 2 § preskriptionslagen, om inte preskriptionen hade avbrutits före den 19 augusti 1992, dvs. tio år efter det första kravbrevet. Det var ostridigt mellan parterna att L mottagit de nu nämnda kraven. Men T gjorde gällande att preskription avbrutits genom ett kravbrev sänt till L daterat den 10 oktober 1983, med följd att ansökan om betalningsföreläggande gjordes inom preskriptionstiden. L bestred att han fått del av detta kravbrev. Det kan här inflikas att T:s revisor, som vittnade i målet, uppgav att han för T:s räkning sände kravbrev med ett års mellanrum – T var mycket noga med detta – men att han inte hade några handlingar i behåll. Det enda kravbrev som kom att prövas i målet blev brevet av den 10 oktober 1983. Tingsrätten fann att T inte visat att L fått kravet sig *tillhanda*, varför käromålet ogillades på grund av preskription. Tingsrätten hänvisade i domskälen till att Lindskog anfört att avsändaren står risken

för felaktig postbefordran och att ett lämpligt sätt att förvissa sig om att kravet når gäldenären är att rekommendera försändelsen.⁵

I hovrätten förklarade L att han inte ifrågasatte att T sänt brevet till den adress som han bött på cirka fem månader tidigare och från vilken eftersändning fungerade utan anmärkning liksom även att brevet inte returnerats till T. I hovrätten hänvisade T till Mellqvist/Persson, Fordran och Skuld, 3 uppl. 1992 där det uttalas att det i ett fall som detta "troligtvis är tillräckligt att borgenären kan visa att han sänt ett krav till gäldenären under dennes vanliga adress och att denna försändelse inte kommit tillbaka som obeställbar". Hovrätten menade emellertid att borgenären står risken för felaktig postbefordran och att borgenären har bevisbördan för att kravet kommit gäldenären *tillhanda*. Hovrätten fann att det inte kunde uteslutas att brevet på grund av felaktig postbefordran inte kommit L tillhanda. Tingsrättens domslut fastställdes.

Högsta domstolen fastställde hovrättens domslut. Skälen är korta och kan återges in extenso:

"Frågan i HD är huruvida brevet d 10 okt 1983 från T till L avbrutit preskriptionen av den förres fordran på den senare.

Enligt 5 § 2 preskriptionslagen (1981:130) avbryts preskription genom att gäldenären får ett skriftligt krav eller en skriftlig erinran om fordringen från borgenären. Av bestämmelsen följer att det är borgenären som står risken för att ett brev med krav eller erinran inte når gäldenären och att preskription därmed inte avbryts (jfr prop. 1979/80:119 s. 64 f. och t.ex. Forsström, Preskription av fordringar s. 49). Det är vidare tydligt att det är borgenären som har att visa att preskriptionsavbrott skett.

I målet är ostridigt att T sänt brevet d 10 okt 1983 till L som lösbrev till en adress varifrån eftersändning begärts till en ny adress för denne och att brevet inte returnerats till avsändaren. L har uppgett att han inte mottagit brevet. Även om inget annat talar för att brevet förkommit under postbefordran eller av annan anledning inte nått honom, är det inte styrkt att han fått brevet."

Förutsättningen för preskriptionsavbrott enligt 5 § 2 preskriptionslagen är alltså till att börja med att gäldenären *får* ett skriftligt krav (eller en erinran). Att Högsta domstolen med "får ett krav" skulle ha menat något annat än att få kravet sig tillhanda framgår inte av domskälen. Det är

⁵ Lindskog, Preskription, 1 uppl. 1990 s. 279. Lindskog anger i sammanhanget också att det inte torde krävas att gäldenären ska ha tagit del av underrättelsen – gäldenären ska inte ha möjlighet att få till stånd preskription genom att "stoppa ett strategiskt urval av olästa brev i makuleringsapparaten".

tillräckligt att gäldenären får kravet och gäldenären behöver inte ta del av kravet, vilket är naturligt och stämmer väl systematiskt med vad som gäller generellt för rättshandlingar av påbudscharakter. Adressaten för en uppsägning, hävning, reklamation eller ett krav ska inte kunna undgå verkningarna av rättshandlingen genom att underlåta att ta del av rättshandlingen. När rättshandlingen nått mottagaren på sådant sätt att han fått handlingen tillhanda ansvarar mottagaren själv för hanteringen av budskapet, dvs. mottagaren har själv att sätta sig i tillfälle att ta del av handlingen. Den som vitsordar att ett påbud mottagits eller kan bevisas ha mottagit ett sådant kan således inte invända att han underlåtit ta del av handlingen eller att handlingen låg ohanterad bland inkommen post eller liknande. I denna del uppfattades nog 1996 års avgörande som okomplicerat. Det övervägdes under förarbetena att införa en regel motsvarande 40 § första stycket avtalslagen (1915:218) och 61 § 1905 års köplag (82 § nya köplagen, 1990:931) om att meddelanden som lämnas för ändamålsenlig befordran t.ex. med post befordras på adressatens/mottagarens risk. Det ansågs emellertid att en sådan ordning skulle vara alltför generös mot borgenären, som i allmänhet har gott om tid att vidta en preskriptionsavbrytande åtgärd; det skulle från gäldenärens sida snarast te sig oskäligt om ett meddelande han inte alls fått kännedom om skulle medföra preskriptionsavbrott och då gäldenären i tron att preskription inträtt gjort sig av med kvitton och andra handlingar.⁶

Besväriligare är frågan om beviskravet för att mottagaren fått handlingen sig tillhanda. Högsta domstolens bedömning var sträng i 1996 års fall. Inget i målet talade för att det korrekt adresserade brevet försvunnit på vägen. I domskälen berördes inte om det hade någon betydelse att

⁶ Se prop. 1979/80:119 s. 64. När det gäller de grundläggande skälen för regleringen i avtalslagen och köplagen kan påpekas att reklamationskyldigheten är stadgad i mottagarens intresse, vilket är skälet till att befordran sker på mottagarens risk, se Grönfors, Avtalslagen, 3 uppl. 1995 s. 265 f. och Adlercreutz, Avtalsrätt I, 12 uppl. 2002 s. 60 och 130. Frågan om i vems intresse preskription sker synes inte ha påverkat ställningstagandet att låta meddelanden befordras på borgenärens risk.

L hade eftersändning av sin post.⁷ Hur skulle man bedöma ett fall där borgenären tar med sig ett eller par vittnen till gäldenärens brevlåda, visar kravbrevet för vittnena och därefter släpper kravet i gäldenärens brevlåda – preskriptionsavbrott? Javisst, kan man självfallet tycka och det även om gäldenären därefter å sin sida kan styrka att brevet försvann när någon familjemedlem kastat bort all post i tron att det var reklam. Mottagaren har fått försändelsen sig tillhanda och svarar för hanteringen efter denna tidpunkt. Men det går att konstruera besvärliga exempel där händelser kan sägas ligga utanför mottagarens kontroll.

Högsta domstolens beviskrav är som sagt strängt. Frekvensen helt ”borttappade” försändelser torde vara mycket låg. Någon eller några dagars försening av en försändelse är en sak, men att försändelser helt försvinner torde vara mycket sällsynt. Och i målet var det inte ifrågasatt att försändelsen avsänts rätt adresserad och att den inte kommit i retur – borta på vägen alltså!

Domskalens hänvisning till Forsström, Preskription av fordringar, ger ingen ytterligare ledning för bedömning av beviskravet. Forsströms kommentar innehåller inte så särskilt mycket mer än motiven och i den fråga som var uppe i målet står det inte något substantiellt utöver propositions-texten.⁸ Lindskog har senare instämt i att beviskravet i 1996 års dom är högt.⁹

I ett stort antal verkställighetsärenden hos Kronofogdemyndigheten invände gäldenärer efter 1996 års dom att kraven var preskriberade. Till grund för ansökan om verkställighet låg ofta äldre utslag i lagsökningsmål eller slutbevis efter betalningsföreläggande tillkomna före den nya summariska processen år 1991 eller utslag i mål om betalningsföreläggande efter år 1991. Ofta hade inkassoföretag i början av 1990-talet,

⁷ Lindskog, Preskription, 2 uppl. 2002 s. 643, konstaterar att HD i målet slog fast att för att ett kravbrev ska medföra preskriptionsavbrott måste borgenären styrka att gäldenären fått brevet, varpå Lindskog tillägger att målet ”aktualiserar frågan om det räcker att borgenären bevisligen avsänt ett kravbrev med post. Så synes i princip vara fallet förutsatt att ingen omständighet föreligger som kan medföra risk för problem med postgången. I det aktuella fallet var ostridigt att kravbrevet skickats men till en gammal adress. Oaktat att eftersändning gällde från den gamla adressen till den gällande, fann HD inte styrkt att gäldenären fått brevet.” Nu tog praxis en annan vändning, varom mera strax.

⁸ Forsström anger själv i förordet att kommentaren (utgiven på Publica) bygger på förarbetena. Lindskogs uttalanden i första upplagan av Preskription berörs inte av Högsta domstolen.

⁹ Lindskog, Preskription, 2 uppl. 2002, s. 284.

dvs. efter den förra (eller förrförra?) finanskrisen, förvärvat stockar av äldre ”svårindrivna” fordringar, varpå krav rutinmässigt hade sänts till gäldenären varje år eller till och med flera gånger om året. När därefter verkställighet till slut begärdes fann Kronofogdemyndigheten, med hänvisning till 1996 års dom, att borgenären trots att ibland flera tiotals kravbrev sänts till gäldenärens angivna adress, inte kunde anses ha visat att preskription avbrutits, dvs. att borgenären inte kunde anses ha styrkt att gäldenären fått något krav, eller annorlunda uttryckt att kravet inte hade kommit gäldenären tillhanda. Ur ett postalt perspektiv framstod läget ibland som smått surrealistiskt. Trots utredning om att ett stort antal försändelser sänts under löpande preskriptionstid kunde borgenärens krav mötas av ett blankt påstående om att gäldenären inte mottagit något krav varpå verkställighet vägrades eftersom borgenären inte ansågs ha styrkt att gäldenären fått något krav under preskriptionstiden. Och Lindskogs rekommendation i första upplagan av Preskription att rekommendera försändelsen hjälper inte särskilt långt eftersom en gäldenär som inte löser ut försändelsen helt klart inte fått försändelsen sig tillhanda.¹⁰ Och gäldenären kan ju invända att han inte fått någon avi, dvs. risken för avin ligger på borgenären.

3 Mellanakt – NJA 1997 s. 734

I målet väckte en försäkringstagare talan mot ett försäkringsbolag rörande försäkringsersättning. Bolaget bestred talan under åberopande av preskription. Frågan blev då om tillämpning av 39 § andra stycket konsumentförsäkringslagen (1980:38), vars bestämmelser överförts med

¹⁰ Lindskog, Preskription, 1 uppl. s. 279 och NJA 1998 s. 750. Se beträffande verkan av rekommenderade försändelser bestämmelserna i 8 kap. 8 § och 12 kap. 8 § jordabalken varav följer att kontraktsevenlig uppsägning (inte avhysning på grund av kontraktsbrott) skett om hyresvärdens postat uppsägningen genom rekommenderad försändelse och också lämnat uppsägningen i hyresgästens postlåda. Regleringen förutsätter alltså inte att hyresgästen kvitterar ut uppsägningen. Jag har inte funnit något refererat avgörande på frågan om hyresgäst kunnat hävda att han ”missat” avin om att hämta ut den rekommenderade försändelsen och att han heller inte sett till någon uppsägning som kommit i hans brevlåda. Såvitt jag förstår godtas uppgift (kvitto från posten) om avsändande av rekommenderad försändelse och en kopia av uppsägningen med ett besked att den lämnats hos hyresgästen.

oförändrat innehåll till 2005 års lag, se 7 kap. 4 § försäkringsavtalslagen (2005:104).¹¹

Enligt 39 § första stycket konsumentförsäkringslagen (och 7 kap. 4 § i 2005 års lag) förlorar den som vill kräva ut försäkringsersättning rätten till ersättning, om talan inte väcks mot försäkringsbolaget inom tre år från det att han fick kännedom om att fordringen kunde göras gällande. Enligt 39 § andra stycket har emellertid en försäkringstagare alltid sex månader på sig att väcka talan sedan försäkringsbolaget förklarat att bolaget tagit slutlig ställning till ersättningsfrågan. Bolagets förklaring – när den kommer försäkringstagaren tillhanda – kan alltså sägas starta preskriptionsklockan. Försäkringstagaren kan i detta läge mot bolagets preskriptionsinvändning i sin tur invända att han aldrig mottagit bolagets förklaring och att kravet mot försäkringsbolaget därmed inte är preskriberat. I detta läge blir det alltså fråga om tillämpning av en preskriptionsregel och om beviskravet för att preskription skett på grund av att försäkringstagaren fått bolagets förklaring tillhanda.

I målet uttalade hovrätten att bolaget ostridigt skickat brevet med förklaringen – som alltså startade sexmånadersfristen/preskriptionstiden för att väcka talan – till den adress som antecknats i skadeanmälan och som försäkringstagaren uppgett i samband med att han begärde förskott på ersättningen. Adressen avsåg försäkringstagarens genom brand totalförstörda bostad och vid tiden för avsändandet av förklaringen vistades försäkringstagaren dessutom på sjukhus. Hovrätten fann, liksom tingsrätten, att bolaget inte hade styrkt att L fått *kännedom* om bolagets beslut i ersättningsfrågan. Kravet var därmed inte preskriberat.

Efter att närmare ha redogjort för innehållet i 39 § konsumentförsäkringslagen fördjupar Högsta domstolen argumentationen:

”Bestämmelsen i 39 § 2 st har tillkommit i försäkringstagarens intresse. Avgivandet av förklaring utgör emellertid försäkringsbolagets möjlighet att avsluta ett försäkringsärende, i vilket ersättning inte skall utges. Själva förklaringen får därför anses bli avgiven i försäkringsbolagets intresse. Det ter sig då rimligt att försäkringsbolaget också får stå risken för att förklaringen

¹¹ Se prop. 2003/04:150 s. 449 ff. och 572 ff. Lagrådet, vari Torgny Håstad ingick, var kritiskt till utformningen av de föreslagna, nygamla, preskriptionsbestämmelserna, men godtog som ett provisorium utformningen med hänvisning till att översyn förutskickats, se prop. 2003/04:150 s. 1072. Bland dem som föredrog lagrådsremissen fanns f.d. justitierådet Bertil Bengtsson, som en gång haft Torgny Håstad som student, se härom Torgny Håstad i Festskrift till Bertil Bengtsson, s. 221 ff.

Som ett brev på posten – eller vad menas med ”försändelsefrekvens”?

inte når försäkringstagaren. Enbart det förhållandet att försäkringsbolaget avsänder förklaringen till angiven adress är följaktligen inte tillräckligt för att sexmånadersfristen skall börja löpa.”

Därefter går Högsta domstolen, med hänvisning till uttalanden av Nils-son och Strömbäck, Konsumentförsäkringslagen s. 180 ff. in på frågan om det krävs att försäkringstagaren verkligen fått kännedom om förklaringen, men menar att det skulle föra för långt; det måste anses tillräckligt att förklaringen kommit försäkringstagaren ”tillhanda, dvs. att den ankommit till försäkringstagaren på ett sådant sätt att denne normalt kan ta del av den”. Uttalandet är naturligt med tanke på att det gäller en rättshandling av påbudskaraktär. Frågan är dock vad som ligger i uttrycket ”normalt kan ta del av den”. Att försäkringstagaren kan välja att ta del av den? Att han är hemma och inte utomlands under tre månader, kanske med en granne som vidtalats att ta in posten? I det aktuella fallet fanns brevlådan vid det nedbrunna huset och försäkringstagaren befann sig på sjukhus. Kraven på försäkringstagaren i denna del var alltså mycket högt ställda – om förklaringen anländer till postlådan är saken klar! Högsta domstolen anger också att man ska bortse från fall då försändelsen inte kommer fram ”på grund av omständigheter som är hänförliga till adressaten”. Vad menas med detta? Om försäkringstagaren angett korrekt adress men bolaget skriver fel och brevet därför inte kommer fram? Det är inte hänförligt till adressaten. Att posten slarvar bort brevet? Samma sak! Att adressaten flyttat och inte anmält ändrad adress till försäkringsbolaget? Eller flyttat och inte begärt eftersändning? Detta bör rimligen ligga på adressaten.

Högsta domstolen uttalar att bevisbördan för att förklaringen kommit försäkringstagaren tillhanda ligger på försäkringsgivaren och att beviskravet som regel kan anses uppfyllt om förklaringen ”avsänts till försäkringstagaren under hans vanliga adress och försändelsen inte returnerats som

obeställbar”.¹² Därefter anges att den adress dit förklaringen sänts var den som försäkringstagaren uppgett i skadeanmälan och att försäkringstagaren hänvisat till adressen i ett krav på förskott samt till att förskott som skickats dit också lösts ut. Postlådan har alltså tömts och därmed har postadressen fungerat och försäkringstagaren var dessutom skriven på adressen till långt senare. Försäkringstagaren hade alltså fått förklaringen tillhanda trots att han inte kunde bo på adressen och trots sjukhusvistelsen!

Domen kunde möjligen förvåna med tanke på 1996 års avgörande, varvid kan noteras att 1997 års avgörande avsåg en konsumentrelation medan 1996 års fall rörde ett affärsmässigt förhållande. De båda avgörandena fick stor betydelse eftersom de behandlar ett slags ”vardagsrättshandlande” i det praktiska rättslivet. Konsekvenserna av domarna blev alltså att försäkringsbolag efter 1997 års dom – som utgångspunkt – kunde fortsätta sända förklaringar i lösbrev till den av försäkringstagaren uppgivna adressen för att starta en slutlig frist om sex månader inom vilken försäkringstagaren måste väcka talan. För att bryta preskription enligt preskriptionslagen medförde 1996 års fall att borgenärer fick svårt att bryta preskription genom kravbrev utan handfast bevisning om mottagande. Vid verkställighet stötte borgenärerna på patrull efter invändningar om att gäldenären inte mottagit något preskriptionsavbrytande krav. Dock finns det ej refererade fall från underrätt där man ogillar invändning om hinder mot verkställighet med hänvisning till att något av flera tiotalsbrev måste ha gått fram.¹³

¹² I tidigare upplagor av Mellqvist/Persson, Fordran och Skuld (t.o.m. 4:e uppl. 1996) stod angående kravet för preskriptionsavbrott att det troligtvis är tillräckligt att borgenären kan visa att ”han sänt ett krav till gäldenären under dennes vanliga adress och att denna försändelse inte returnerats som obeställbar”. Högsta domstolen hänvisade till NJA 1992 s. 303. I det fallet instämde hovrätten och Högsta domstolens i tingsrättens bedömning när det gällde frågan om försäkringstagaren fått kännedom om bolagets inställning – tingsrätten skrev ”brevet är ställt till (försäkringstagaren) och rätt adress är angiven”. Försäkringstagaren hade förhållandevis kort tid därefter vänt sig till advokat, vilket tydde på att försäkringstagaren genom brevet fått kännedom om att bolaget avböjt att utge ersättning (målet är refererat på annan fråga).

¹³ Den kan inflikas att Högsta domstolen dessutom ställt upp stränga krav för återupplivande av preskriberade fordringar i NJA 2002 s. 358. Kraven kan i subjektivt hänseende möjligen anses gå längre än vad som gäller vid ingående av avtal. Se även Jakob Heidbrink, I gränsmarkerna mellan preskription och novation – återuppväckande av preskriberad fordran i konsumentförhållanden, JT 2002–03, s. 140 f.

4 Delvis återtag – NJA 2007 s. 157

I NJA 2007 s. 157 tar Högsta domstolen här efter ett steg tillbaka. I målet hade (utöver noteringar om telefonsamtal med gäldenären) borgenären sänt 14 brev till gäldenärens folkbokföringsadress, varav fem brev sänts inom preskriptionstiden. Gäldenären anförde att han inte mottagit något av kraven. Varken tingsrätt eller hovrätt gick på borgenärens linje. Hovrätten – som i och för sig ansåg att det ”kan tyckas märkligt att inte något av [de 14 breven] skulle ha kommit gäldenären till handa” – noterar den bristande överensstämmelsen mellan 1996 och 1997 års fall, men menar att det är angeläget att tillämpa en enkel och entydig regel och uttalar att det är inte förenligt med HD:s ställningstaganden och inte heller lämpligt att anse att preskriptionsavbrott har skett när antalet avsända kravbrev överstiger ett visst antal.

Högsta domstolen godtar uttryckligen de uppgifter borgenären lämnat om kravbrev till gäldenärens adress, trots att borgenären endast åberopat kopior av åtta brev och i övrigt hänvisat till dataförda noteringar.¹⁴

Högsta domstolen uttalar därefter att frågan är i vad mån den omständigheten att ett brev bevisligen avsänts till mottagarens korrekta adress också ska godtas som bevis om att det nått adressaten. Denna fråga kan vara att bedöma på olika sätt beroende på syftet med och utformningen av den reglering som är föremål för prövning, vilket sker med hänvisning till NJA 1992 s. 303 och NJA 1997 s. 734 angående vissa meddelanden i försäkringsförhållanden och NJA 1998 s. 60 och NJA 2000 s. 75 angående återställande av försutten tid. Högsta domstolen uttalar därefter att kravet för att en gäldenär har mottagit ett brev med preskriptionsbrytande effekt har brukat ställas högt. Att det är utrett eller ostridigt att ett enskilt brev avsänts till gäldenären har normalt inte godtagits som tillräcklig bevisning, trots ”att avsändandet i sig är ett starkt belägg för att försändelsen också nått adressaten”. Därefter avgörs målet: ”När det som här är fråga om ett flertal försändelser får möjligheten att inte åtminstone någon nått gäldenären anses vara i det närmaste försumbar, om ingen

¹⁴ Målet refererades inte på just den frågan, se härom RH 2008:70 och RH 2008:57. I RH 2008:70 (Svea hovrätt) refererat ett avgörande på frågan om bevisvärdet av rekonstruerade utskrifter från ett inkassobolags datasystem och i RH 2008:57 (Hovrätten för Västra Sverige) godtogs rekonstruerade handlingar. Det har emellertid efter Högsta domstolens avgörande i NJA 2007 s. 157 förekommit flera hovrättsavgöranden i vilka domstolen inte godtagit i efterhand ”rekonstruerade” kravbrev eller uppgifter hämtade ur inkassojournaler.

särskild omständighet till stöd för detta föreligger (jfr prop. 1990/91:11 s. 19)". Någon sådan omständighet hade inte anförts i målet.

Preskriptionsavbrott hade således skett och utmätning fick därmed ske för borgenärens fordran. Man kan ställa frågan om från vilken tidpunkt en ny preskriptionstid löper – den frågan har ännu inte varit under Högsta domstolens prövning.

Att 2007 års avgörande innebar att beviskravet för preskriptionsavbrott var uppfyllt om fem kravbrev sänds korrekt adresserade utan retur inom preskriptionstiden är väl klart och att ett enstaka krav, dvs. ett enda brev, likaså torde vara otillräckligt, om inga andra hållpunkter förts in i målet. Men vad gäller däremellan? Två, tre eller fyra brev? Frågan saknar inte praktisk betydelse.

5 Utvecklingen därefter

Efter 2007 års dom inställer sig två frågor, nämligen dels frågan om antalet kravbrev ("försändelsefrekvens") för att bryta preskription, dels – och möjligen viktigare – frågan om den närmare innebörden av att gäldenären "får" ett krav, dvs. innebörden av "tillhanda".

I ett ej överklagat avgörande den 24 juni 2009 från Hovrätten över Skåne och Blekinge (ÖÅ 827-09) redogörs för omständigheterna – men knappast för de egentliga skälen – i 2007 års dom, varpå hovrätten finner att *tre* kravbrev inom preskriptionstiden är otillräckligt som bevisning för preskriptionsavbrott. Hovrätten uttalar att med "den praxis som utbildats på området måste det enligt hovrättens mening krävas att borgenären tillställt gäldenären fler än tre försändelser för att beviskravet ska var uppfyllt". Huruvida *fyra* försändelser var tillräckligt prövades av Svea hovrätt den 23 december 2009, varvid hovrätten fastställde tingsrättens beslut att fyra försändelser räckte (ÖÅ 5524-09; HD beslutade den 18 januari 2010 att inte bevilja prövningstillstånd). I målet hade borgenären sändt fyra försändelser till två olika adresser där gäldenären varit folkbokförd och det hade skett när gäldenären bott där tämligen lång tid. Visserligen invände gäldenären att han haft problem med posten, men utan att redovisa några närmare omständigheter till stöd för sitt påstående.

Är detta vägs ände rörande – den möjligen av vissa som knappologisk ansedda – frågan om ”försändelsefrekvens”?¹⁵ Fyra icke returnerade kravbrev till ”rätt adress” under preskriptionstiden avbryter preskriptionen. Och ny preskriptionstid bör rimligen löpa från det sista brevet – och i så fall från någon dag eller två från avsändandet.¹⁶ Nej – här finns det anledning att återvända till Högsta domstolens skäl i NJA 2007 s. 157. Helt klart är ju att 1996 års fall inte förlorat sin effekt på grund av 2007 års fall, dvs. ett enstaka brev är som utgångspunkt fortfarande inte tillräckligt som bevisning om preskriptionsavbrott. Och med ett enstaka brev bör språkligt rimligen förstås att ett (enda) kravbrev inte är tillräckligt. Det var väl vad Högsta domstolen uttalade i 1996 års fall – inget annat. Följderna av fallet blev emellertid häpnadsväckande. Inför blanka påståenden om att gäldenären inte mottagit något enda av tiotals kravbrev ogillades krav på verkställighet på grund av preskription.

Men domskälen i NJA 2007 s. 157 innehåller en hänvisning som kanske inte har tilldragit sig den uppmärksamhet som hänvisningen förtjänar, nämligen referensen till bestämmelserna i delgivningslagen (1970:428) om förenklad delgivning, se 3 a §, som infördes år 1991 genom prop. 1990/91:11. Möjligheten att använda förenklad delgivning har inneburit en radikal förenkling av delgivningsförfarandet i domstol. Förenklad delgivning sker genom att myndigheten sänder handlingen med post till den sökte under hans senast kända adress och minst en dag senare skickar ett meddelande om att handlingen har sänts. Delgivning har enligt 19 § tredje stycket delgivningslagen skett när två veckor förflutit från det att meddelandet skickades, om det inte med hänsyn till omständigheterna framstår som osannolikt att handlingen före tvåveckorsfristens utgång kommit fram till den söktes adress. Förfarandet förutsätter emellertid av rättssäkerhetsskäl att den sökte delges upplysning om att förenklad delgivning kan komma att användas vartill alltså kommer bruket av dubbla

¹⁵ Gäldenären anförde i det berörda fallet från Svea hovrätt att han ”bestrider att något brev kommit honom till handa. Antalet försändelser uppfyller inte de minimikrav Högsta domstolen ställer upp, dvs. drygt två försändelser per år” och att tre krav med preskriptionsbrytande innehåll inte uppfyller ”frekvenskravet” i NJA 2007 s. 157.

¹⁶ Om det blir strid ”på dagen” uppkommer möjligen problem med hänsyn till postgången. Men post går typiskt sett på en dag eller högst två eller tre. Antalet försändelser som blir mer försenade än så torde vara begränsat. Problemet ligger nog mer på avsändarsidan. ”Dataproducerade” handlingar dateras ofta flera dagar och mer innan de sänds. Det sker i den automatiserade världen regelmässigt beträffande fakturor, påminnelser och krav m.m.

försändelser. När det gäller bruket av dubbla försändelser uttalades i förarbetena att man då får ”dubbla chanser” för att posten återställer försändelser med inaktuell adress och det framhölls att även om adressen är rätt angiven finns en viss risk för fel i postens hantering, men att denna risk blir i det närmaste obefintlig om man har dubbla försändelser.¹⁷ Bestämmelserna om förenklad delgivning har alltså inneburit en stor förenkling av domstolarnas hantering av delgivningsfrågor. Från rättssäkerhetssynpunkt synes det inte ha framförts någon vägande kritik mot bestämmelserna om förenklad delgivning. Två brev räcker som utgångspunkt för formell delgivning enligt delgivningslagen, om mottagaren delgetts upplysning att förenklad delgivning kan komma att användas.

Med utgångspunkt i de bedömningar som gjordes när bestämmelserna om förenklad delgivning infördes kan det ifrågasättas om inte två icke returnerade brev korrekt adresserade till gäldenären bör utgöra tillräcklig bevisning för att gäldenären mottagit preskriptionsbrytande krav. Frågan ställdes i Karnovs kommentar till preskriptionslagen omedelbart efter Högsta domstolens dom (not 22). Göran Millqvist har därefter varit inne på samma linje.¹⁸ Man kan tillägga att gäldenären, som gynnas av att preskription inträder, står i ett fordringsförhållande till borgenären och därför bör vara medveten om att borgenären kan vilja avbryta preskriptionen – även om fordringen som sådan är tvistig.

Den andra frågan om innebörden av till handa rör ansvaret för adressering och ansvar för hanteringen av de försändelser som sänts till uppgiven adress och inte returnerats, dvs. vad som bör gälla om borgenären avsänt sådana kravbrev som i och för sig skulle uppfylla beviskravet enligt vad som anfördes i det föregående, men gäldenären har andra invändningar, t.ex. att han av något skäl inte bött eller vistats på den angivna adressen.

I 2, 3 och 7 §§ avtalslagen och i 5 § 1914 års kommissionslag¹⁹ förekommer det lagtekniska uttrycket *till handa* i samband med att lagen anger vid vilken tidpunkt rättsverkningarna av en rättshandling inträder. I lagtexten anges inte närmare vilken betydelse uttrycket ”till handa” har,

¹⁷ Se prop. 1990/91:11 s. 19 och 23, se nu prop. 2009/10:237 Ny delgivningslag, s. 131 ff. och 22–26 §§ i den nya delgivningslag som avses träda ikraft den 1 april 2011.

¹⁸ Förmögenhetsrätten i Högsta domstolen 2007 – Ny rättspraxis, Stockholm Centre for Commercial Law Årsbok I 2008 s. 113 ff. under rubriken ”Högsta domstolen lättar på beviskravet för preskriptionsavbrott genom enkelt brev”.

¹⁹ Motsvarande bestämmelse finns nu i 3 § 2009 års kommissionslag (2009:865) men då med uttrycket ”får” istället för ”tillhanda” – någon saklig ändring är inte avsedd, se prop. 2008/09:88 s. 34 och 91 f.

men i avtalslagens förarbeten uttalas beträffande innebörden av att en rättshandling (viljeförklaring) kommer mottagaren (adressaten) tillhanda att ”som eljest, då fråga är om rättsverkningarna av en viljeförklaring gentemot den, till vilken densamma är riktad, måste det vara tillräckligt, att förklaringen framkommit till adressaten på sådant sätt, att denne är i tillfälle att omedelbart taga del av förklaringens innehåll” och vidare anförs att ”i allmänhet måste ett brev eller telegram anses komma adressaten till handa [i och med] att det avlämnas till honom eller nedlägges i hans brevlåda”.²⁰ Adressaten har därigenom beretts tillfälle ”att omedelbart taga del av innehållet i det meddelande varom är fråga”.²¹ Grönfors ansluter sig i sin kommentar till avtalslagen till det sagda och uttalar att ”mottagaren av meddelandet faktiskt skall ha satts i tillfälle att omedelbart ta del av meddelandets innehåll”.²² Adlercreutz anger att tolkningen av uttrycket till handa ”kan i detaljer variera allt efter situationen, men riktpunkten för tolkningen av termen är att accepten eller den viljeförklaring det i förekommande fall gäller skall ha framkommit till adressaten på sådant sätt, att denne är i tillfälle att omedelbart taga del av förklaringens innehåll” och att det inte krävs ”att adressaten i realiteten tagit del av den, blott [att] den finns tillgänglig för honom, antingen på brukligt sätt, t.ex. bland hans post, eller så att den ... mottagits av honom eller behörig representant”.²³ Adlercreutz preciserar beträffande rättshandlingars mottagande att avgivaren blir bunden av en rättshandling, så att den inte kan återkallas, när mottagaren får kännedom eller tager del av den (jfr 7 § avtalslagen), dock att som huvudregel för rättshandlingar med förpliktande eller eljest ogynnsamma verkningar (påbud) gäller att de får rättsverkan redan när de kommer adressaten tillhanda på sådant sätt att denne ”normalt är i tillfälle att ta del av rättshandlingen”. I modernare lagtext, som 31 § köplagen och artikel 21.2 den svenska översättningen av CISG, används istället uttrycket ”kommit fram”.²⁴

Vad som nu sagts rörande innebörden av uttrycket till handa kan sägas utgöra allmänt utfyllande rätt. Om annan lagstiftning knyter rätts-

²⁰ Se NJA II 1915 s. 166.

²¹ Almén och Eklund, *Lagen om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område*, 9 uppl. 1968, s. 17 f. Citatet är hämtat från kommentaren till 2 § om acceptfrist; vid kommentaren till andra bestämmelser där uttrycket ”tillhanda” förekommer hänvisas till kommentaren till 2 §.

²² Grönfors, *Avtalslagen*, 3 uppl. 1995 s. 71.

²³ Adlercreutz, *Avtalsrätt I*, 12 uppl. 2002 s. 56.

²⁴ Se Adlercreutz, *Avtalsrätt I*, 12 uppl. s. 128.

verkningarna av en rättshandling till att rättshandlingen kommer någon tillhanda eller att någon "får" en rättshandling och inga andra tolkningsanvisningar lämnats i t.ex. lagförarbeten, torde man i vart fall som en utgångspunkt kunna falla tillbaka på de nu redovisade uttalandena från den allmänna avtalsrättens kärnområde.

Att rättsverkningarna av de rättshandlingar som berörts i det föregående knyts till den tidpunkt då rättshandlingen kommer adressaten *tillhanda* är tämligen självklart. Adressaten ska inte kunna undgå rättsverkningarna genom att underlåta att ta del av rättshandlingen. I detta ligger även en ansvarsfördelning. Adressaten är bunden av rättshandlingens innehåll när han – objektivt sett – fått handlingen sig tillhanda. Rättsverkningarna inträder vid denna tidpunkt alldeles oavsett om adressaten rent faktiskt tagit del av handlingen eller inte. Ansvar för att ta del av innehållet ligger på mottagaren.

Skyldighet att anmäla adressändring framgår av 25 § folkbokföringslagen (1991:481) och denna skyldighet är straffsanktionerad enligt 43 §. Enligt 7 kap. 1 § 1 lagen (1994:1809) om totalförsvarsplikt är en totalförsvarspliktig skyldig att se till att han eller hon inom rimlig tid kan nås av postförsändelser från Totalförsvarets pliktverk. Bestämmelser om skyldighet att anmäla korrekt adress finns även i rättegångsbalken och förvaltningsprocesslagen (1971:291). Lagstiftning på olika rättsområden har alltså som utgångspunkt att korrekt adress – dit post går fram – ska anmälas. Uppgifterna om folkbokföringsadress osv. är i princip offentliga.

Om man godtar att preskriptionsbrytande handlingar sänds till den av gäldenären uppgivna adressen och den dessutom är densamma som folkbokföringsadressen borde allt vara enkelt – om beviskravet för att handlingen kommit adressaten tillhanda är uppfyllt, dvs. anlänt till den angivna adressen, har preskriptionsavbrott skett. Borgenären bör inte bära risken för hur gäldenären väljer att "hantera posten". Endast om borgenären av något skäl har – eller borde ha – kännedom om andra förhållandena skulle man kunna lägga risken på borgenären. Om gäldenären först uppger en adress till borgenären och därefter anmäler ny folkbokföringsadress utan att särskilt anmäla detta till borgenären bör resultatet bli detsamma, dvs. om borgenären sänder krav till folkbokföringsadressen, bör borgenären kunna utgå från att det är en "fungerande adress". Denna situation är säkerligen vanligt förekommande. Men om borgenären sänder till den tidigare uppgivna adressen utan att handlingar kommer i retur och gäldenären visar sig ha flyttat och anmält adressänd-

ring till folkbokföringen blir läget mer komplicerat. Bör borgenären ha ansvaret för att alltid kontrollera folkbokföring mot uppgiven adress?

Hovrättspraxis ger en splittrad bild rörande denna situation. Göta hovrätt beslut den 6 april 2010 i mål nr ÖÅ 557-10 (överklagat men frågan om prövningstillstånd har ännu inte avgjorts i september 2010) tyder på att hovrätten ansåg att borgenären bar risken för att gäldenären inte bor eller vistas på folkbokföringsadressen. Men Göta hovrätt beslut den 19 februari 2008 i mål ÖÅ 2461-07 (ej prövningstillstånd i Högsta domstolen den 4 september 2008) betonade skyldigheten att anmäla adressändring och uttalar att det är rimligt att den sökte själv får stå risken för att han försummar att uppgge rätt adress. Hovrätten över Skåne och Blekinge fann däremot i ett ej överklagat beslut den 22 april 2008 i mål ÖÅ 2628-07 att förhållandena i fallet låg annorlunda till än i NJA 2007 s. 157 i det att gäldenären påstått att hon, under den tid elva kravbrev sänts till hennes folkbokföringsadress under åren 2003–2005, i själva verket varit bosatt på annan adress sedan år 1997. Vidare fann hovrätten att hon ”lämnat sådana uppgifter om de närmare omständigheterna kring sin bortovaro att påståendet därom inte kunde lämnas utan avseende” och att med ”hänsyn till vad hon uppgett om hur hennes levnadsförhållanden gestaltat sig under den aktuella tiden kan det inte hållas för säkert att breven, trots bortovaron, likväl har kommit henne till del” inom preskriptionstiden. De uppgifter rörande gäldenären som redovisas i beslutet är arbetslöshet, förhållandena i äktenskapet och egen sjukdom, men utan närmare precisering. Likartat synsätt redovisas i dom från Göta hovrätt den 9 april 2010 i T 224-10 där hovrätten godtar uppgift att gäldenären inte bott på folkbokföringsadressen. Hovrätten angav att gäldenären i 2007 års fall ostridigt var bosatt på den adress till vilken breven skickats men att gäldenären i nu aktuellt fall anført att han inte bott på de folkbokföringsadresser dit borgenären skickat påminnelser och att det förhållandet att det är fråga om folkbokföringsadresser inte i sig medför att gäldenären ”ska anses ha bott på dessa adresser eller att han ska visa att så inte varit fallet”. Hovrätten fann därefter att borgenären – som sänt 20 påminnelser under en tioårsperiod till gäldenärens vid varje tidpunkt aktuella folkbokföringsadress – inte mot gäldenärens bestridande visat att påminnelserna kommit gäldenären tillhanda.

Som synes läggs i de två senare avgörandena risken för att gäldenären inte bor eller visats på folkbokföringsadressen på borgenären, som inte enligt vad som framgår av besluten haft annan information tillgänglig än

folkbokföringsadressen. Men påminnelserna har onekligen sänts till gäldenärens ”korrekta adress” såtillvida att de sänts till folkbokföringsadressen.

Men följer av NJA 2007 s. 157 verkligen att ”korrekt adress” ska vara detsamma som aktuell boendeadress? Högsta domstolen anför ju att gäldenären inte angett någon tänkbar förklaring till att samtliga kravbrev förkommit under postbefordran eller till att han av annat skäl inte fått dem. Kan domen grunda slutsatsen att gäldenärens påstående att han inte bott eller visats på sin folkbokföringsadress eller på den adress han uppgett till borgenären också i realiteten omöjliggör lösbrevpåminnelse?

Låt säga att det är utrett att gäldenären fått en preskriptionsavbrytande handling till sin brevlåda, men att han då befann sig på sjukhus varifrån han kom hem först efter det att preskription inträtt. I NJA 1997 s. 734 synes detta inte ha utgjort skäl för att anse att mottagaren inte fått handlingen från försäkringsbolaget sig tillhanda. Att försändelsen lades i en brevlåda där mottagaren inte längre hade sin faktiska bostad saknade också betydelse, eftersom brevlådan utgjort en fungerande postadress. Utgångspunkten bör möjligen vara den enkla att den gäldenär (eller försäkringstagare) som uppger sig ha en adress – med eller utan folkbokföring – också ansvar för att ”sortera sin post”, eller med andra ord också får anses ha ett mycket långtgående ansvar för att se till att posten sorteras, dvs. står risken för att handlingen inte läses. En annan sak är att man kan tänka sig fall där det blir utrett att handlingar ”kommit på avvägar” hos gäldenären på grund av händelser som gäldenären inte kan svara för, men detta utrymme bör vara synnerligen begränsat.²⁵

²⁵ Jfr RH 2010:19 (Svea hovrätt) där gäldenärens far, som ansåg sig ha orsakat sonens skuld (borgen för faderns skuld), under ed vittnade om att han medvetet undanhållit kravbrev för sonen, som under en lång följd av år bott och arbetat på annan ort (även utomlands) men hela tiden varit folkbokförd på föräldrarnas adress och på en fritidsbostad. Hovrätten anförde beträffande uppgifterna om att sonen (och en bror) under den tid kraven sändes vistats på annan adress än den folkbokförda inte var orimliga. Till detta lade hovrätten faderns uppgifter om undanhållande av handlingarna. Hur utgången skulle ha blivit utan faderns uppgifter framgår inte. Hovrätten behandlade inte frågan varför borgenären framför gäldenären skulle bära risken för hanteringen av försändelser som nått gäldenärens uppgivna adress. I tingsrättens beslut angavs att fadern ”inte vida-rebefordrade” kravbreven till sonen. Frågan om det fanns instruktioner – uttryckliga eller underförstådda – beträffande posthantering och i så fall den rättsliga betydelsen av dem behandlades inte.